

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ
ПРИЛОЗИ
XVI

Примљено на скупу Одељења језика и књижевности, од 10. септембра 2002. године,
на основу реферата академика Милке Ивић, проф. др Радојице Јовићевића,
проф. др Александра Ломе, академика Митра Пешикана и проф. др Љиљане Црепајац

Уређивачки одбор

академик Милка Ивић, професор др Александар Лома, професор др Мато Пижурица,
професор др Слободан Реметић и професор др Љиљана Црепајац

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

2003

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

СТАРОСРПСКО ВЪСЬ „СЕЛО“ И ЊЕГОВИ ТРАГОВИ У ТОПОНИМИЈИ

0. Реч *вьсь* „село“ једна је од великих непознаница у српскохрватској топонимији штокавског подручја. Као прасловенски назив за село, она је и ту у првим вековима након досељења Словена на Балкан морала бити доста честа у топографском именовану. Ту начелну вероватноћу донекле потврђују старосрпски извори XIII–XIV в. Но већ у то доба реч *вьсь* не живи више у говору, него само као топономастички реликт; обезначена и нестабилне гласовне структуре, она је готово на целом Балкану у доцнијим вековима или најпросто елиминисана из топографских назвања чији је апелативни део некад чинила, оставивши трага само у женском роду свог првобитног атрибута, или је паретимологијом изокретана у неки суфикс или у неку сазвучну лексему. Начелно питање којим ћемо се овде позабавити јесте, у којим све случајевима ту реч смемо претпоставити и реконструисати по аналогiji, полазећи од оних облика савремених топонима за какве на основу историјских потврда знамо да у неким другим случајевима представљају одраз или траг њеног некадашњег присуства.

1. У основни лексички фонд ие. прајезика спада глаголски корен **ueik-/uoik-/uik-* „настанити се“ са именицама које су од њега изведене. Глагол се, додуше, сачувао само у индоиранским језицима: стинд. *viśati*, рф. *viveša*, ав. *vīsa'ti* итд., али именице од овога корена у разним ие. језицима (недостаје у келтском) показују одлике девербативних изведеница:

— *uik-* f. по атематској промени у стинд. *viś-* f. (ном. *vit*, ген. *viśāḥ*) „насеље, породица, род“, ав. *vis-*, стперс. *viṣ-* „кућа, двор, село“, прасл. *вьсь* f. (са накнадним прелазом из атематске у *i*-промену) „село“, можда алб. *vis* „место“, у мн. „област“; грчки облик $\sigma\iota\kappa\alpha$ -де по једнима је асс. pl. n. *o*-деклинације (уп. доле (F) $\sigma\iota\kappa\omicron\varsigma$), док би по другима био атематски акузатив сингулара на *-α* < ие. **m*, који би упућивао на првобитну вокалску алтернацију у промени ном. **uoik-s*, ген. **uik-ós* итд.

— **ueikos/ueikes-* сигматска основа у стинд. *veśas-* „становник, сусед“, гот. *weihs* „село“;

— **ueikmen-* n. у стинд. *véśman-* n. „кућа, двор, станиште“, ав. *vaēsmən-da* „кући“;

— *uoikos m. по *o*-промени у стинд. *vésa-* „кућа“, грч. (F)οἶκος исто, лат. *vīcus* „група кућа, село“; са другим нагласком и у другом значењу стинд. *veśá-*, ав. *vaēsa-* m. „становник, сусед“.

И неке лексемске везе овог корена сежу у прајезичку старину, као што се види из подударача индоиранске сложенице **vić-pati-* у стинд. *višpátih* „домаћин, племенски старешина“, ав. *vīspatiš* „старешина рода“, стинд. *višpátni* „домаћица > жена“, са балтским речима лит. *višpats*, *viešpatis* „господар“, *viešpatni* „жена“, стпрус. *waispattin* ас. sg. „жена“ (ие. *ueik-poti-s, *ueik-potnāz, са другим делом у значењу „господар, господарица“).¹

2. Почевши од стсл. **вьсь**, струс. **весь**, реч. *vъсь историјски је посведочена код свих словенских огранака, те се може сматрати свесловенском и прасловенском. Као еквивалент грчких термина κῶμη и χωρίον добро је потврђена у црквенословенским споменицима разне старости и провенијенције (SJS 6/1962, 368; Срезневский I 473; Miklosich 119). Но током времена она се на истоку углавном изгубила из живог језика, док се на западу боље чувала: пољ. *wieś*, полап. *vas*, глуж. *wjes*, длуж. *wjas*, чеш. *ves*, слн. *vas*, *ves*; у словачком се реч чува само дијалекатски и у топонимији, потиснута од књиж. *dedina*; у сх. као апелатив само у истарском чакавском *vác*, -и f., иначе *selo*; струс. *весь*, али данас *деревня* (Skok III 567; Фасмер I 305; Поповић 1960, 3 д.; Schuster-Šewc 1617 д.).

2.1. Потискивању речи *vъсь „село“ могла је, како се то претпоставља, допринети хомонимија са *vъсь* „сав“, али и конкуренција синонима, у првом реду речи *sedlo „насеље, село“, која, за разлику од ње, није била изолована у језичком систему, наслањајући се испрва на глаголски корен **sed-* у значењу седелачког, за једно место везаног живљења, од којег је изведена, а доцније сама послуживши као основ за градњу глагола и глаголских именица као сх. (*за-*, *на-*, *пре-*, *раз-*)*селишти* (*се*), *сеоба* итд. Уз то је у источнословенским и јужнословенским језицима који су мењали прасл. *dl у *l* реч *sedlo > *selo* фонетски апсорбовала значењем близак апелатив прасл. *selo „пасиште, сеоска утрина“, проширивши на тај начин круг својих значења. У једном тренутку, бар у делу словенских говора, реч *vъсь могла је значити традиционално родовско средиште, а реч **se(d)lo* околна насеља настала његовим гранањем и освајањем необрађених земљишта. У доба када су се код Словена почели развијати феудални односи, укључујући насељавање кметова од стране феудалца на свој посед, та опозиција била је трансформисана у том смислу што је реч *vъсь као „родовски“ термин противстајала „феудалном“ термину *sedlo (Skok III 218 д.; М. Snoj у Bezljaj III 226; Фасмер III 596).²

¹ Уп. Pokorny 1131, Mayrhofer II 561 и Benveniste I 398, који дефинише социјално значење термина **ueik-/woiko-* (тако!) као „заједница коју чини више породица“ (*l'unité formée de plusieurs familles*). Основно значење ие. корена **ueik-*, у светлу његових индоиранских глаголских изведеница, било је, упркос Бенвенисту l.c., „настанити се, насеље“, а не „род“, уп. Mayrhofer II 584, V. Jasquinod у *Revue des études anciennes* 92/1990, 219–231, исти у *Revue de philologie* LXXI/1997, 168. У дубљој перспективи корен **ueik-* могао је настати проширењем од **uei-* „савијати, плести“, с обзиром на првобитну технику изградње зидова од плетера (Љ. Црепајак, писмено).

² На старопољском тлу процес је био обратан: ту се реч *siodlo* са својим деминутивом *siedlce* јавља као ономастички реликт насупротив обичном називу *wieś* (Podwińska 1971, 107 д.).

2.2. Већ је горе (2) речено да се на општесловенском плану реч боље сачувала на западу него на истоку (жива је у западнословенским језицима, на источнословенској страни потврђена само у староруском), а и на словенском југу ситуација је слична: као апелатив, она се чува једино у северозападним дијалектима српскохрватског језика, чакавском и кајкавском, као и у словеначком језику, у географском смислу: на првобитном хрватском и словеначком етничком простору. Загребачки речник поред основног (чакавског) облика *vâc*, ген. *vâcu* (Skok l.c. има га по изговору жумберачких католика) наводи и *ves* (*vies*) из кајкавских писаца, затим записе старих лексикографа, Белостенца: *colonia; selo, ves, gde kmeti prebivaju*; Јамбрешића: *vicus, pars pagi vel civitatis; ves, vulica z hižami skup vzeta*; Волтиђија: *ves, polo e contrada, Gasse*; Стулића: *ves, vesi borgo, vico, vicus*, уз напомену да је из глагољског бревијара. Одатле видимо да је на кајкавском терену реч имала и значење дела сеоског или градског насеља, улице; спомен на то чува назив загребачке улице *Нова Вес*, који се првобитно односио на посебно мање насеље (RJA XX 3, 1972, 595 д.). Помени са старохрватског простора (*ibid.*) као *Villa in slavico wez vocatur* (1334), *polъ male v'si v Воѡаѡѡѡѡ* (1466, Лика), *od strane svoje vasi Gradina* (Истарски развод, препис из 1546) сведоче да је на њему реч живела до дубоко у средњи век.

2.3. На јужнословенском северозападу ова реч присутна је и у топонимији, с тим што се на словеначко-кајкавском терену до данас чува неизмењена (слн. *Dolenja vas*, кајк. *Нова Вес*), док је на историјском чакавском подручју подложна сличним преинакама какве запажамо на старосрпској територији, што је, изгледа, у вези са експанзијом штокавског дијалекта на северозапад у турско доба, а можда и раније.³

3.1. Реч *вѣсь*, доцније и *васъ* „село“ као апелатив није сасвим страна старосрпским споменицима, али није у њима ни уобичајена. За такву апелативну употребу Даничић има само позан пример из Карловачког летописа (XVI в.), где је реч о догађајима средине претходног столећа (бекство Јанка Хуњадија након пораза на Косову 1448): *ѡтѣ вѣси вѣ вѣсь крѣ се. — ѡтѣ вѣси вѣ васъ вѣгае, и вѣ нѣкои васи рѣивѣгъ вѣ храминоу*. Из приближно истог времена је и запис *вѣ жупѣ сѣиѣчь Лавѣ вѣ васи Бранинѣ Дѡлѣ* (1450, ЗН I 291^о). У рускословенском облику *вѣсь* та реч среће се у запису из друге половине XVIII века (в. доле). Апелативна употреба речи *вѣсь* у старосрпском језику може се свести на утицај црквенословенских књижевних споменика, но не треба искључити да она у неком случају одражава српски дијалектизам.

3.2. Иначе је у старосрпском језику реч *вѣсь* потпуно потиснута синонимом *село*, и среће се само као други елеменат двочланих топонима, при чему се као општа ознака објекта употребљава реч *село*, нпр. *Село Прѡшкѡ Вѣсь* (в.

³ Уп Šimunović 1986, 87: „areal prostiranja naseobinskog termina *vas* prostire se od sjeverozapada (Istra, Lika, Pag) prema jugoistoku (Poljica, Šolta, Brač, dolina Rame). Ovaj termin sačuvan je do danas izravno i prepoznatljivo u otočkoj toponimiji jedino na Pagu“; *ibid.* нап. 114: „Ovaj naseobinski termin u uporabi je u sva tri hrvatska dijalekta: čakavskom, kajkavskom i u predmigracijskoj zapadnoj štokavštini, te, naravno, zapadno od njih u slovenskom jeziku“.

доле 3.2.4), што сведочи да се већ у доба најранијих топономастичких помена (поч. XIII века) апелативна вредност речи није више осећала. Навешћемо, хронолошким следом извора, старосрпске помене топонима са елементом **вѣсь** и њихове потоње облике.

Око 1220 (Жичка повеља):

3.2.1. оу Хвост'нѣ села ... Гоѡаѡа вѣсь (ЗС 571). — 1485: *Гораѡево*, данас *Гор'аѡевац* код Пећи, етник *Гор'аѡѡанин* (Пешикан 1981, 45; 77).

3.2.2. Накль вѣсь (ЗС *ibid.*, наведено иза претходног села). — 1485. *Нак(ь)л* (NAKYL). Данас *Н'акло* код Пећи, уп. и назив патријаршијског поседа код Будисаваца *Наглавци* (Пешикан 1981, 53; 83).

3.2.3. оу Юльциху села: Дољна вѣсь (ЗС 571). Није идентификовано. Убицирана села из те групе налазе се у горњем Ибру.

Око 1250. (Повеља Св. Петру и Павлу на Лиму):

3.2.4. село Прушка Вѣсь (ЗС 594). Данас *Прушка*, махала у Бијелом Пољу (Шкриванић 1959, 91).

Око 1316. (Светостефанска повеља):

3.2.5. Глоуха Вѣсь коло в'се и сѣ роуѡаѡи. — 1396: *In Luchovića* (sic!), 1448: *Gluhaviza*. И данас *Глухавица* у области Рашке, некадашњи рудник (Динић 81, 160).

Око 1337. (Душанова повеља ман. Трескавцу):

3.2.6. селиште Дљга вѣси <sic!> (ЗС 669). — Данас *Долга(в)ец* код Прилепа.

1388. (Дубровачки архив):

3.3.1. Velicha vas (Шкриванић 1959, 47), 1466: *Вѣла вас* (?), 1436: *de villa Sauala et Velichi Uast* (Jireček 1895, 432), 1475/77: *Веливаш* непозн. („једино је могуће читати тако“)⁴ у Поповско-Требињској нахији (Aličić 1985, 23), данас *Величани* у Попову пољу.

3.4. Рани турски извори (делом проблематична читања):

1455. (попис области Бранковића):

3.4.1. Таѡawas /Тача вас/ (?), дан. *Тачевац* у Топлици (Пешикан 1984, 27).

1475/77. (попис Херцеговине):

⁴ Овако одлучну издавачеву тврдњу нисмо могли проверити на оригиналу, но напоменимо да се при читању арапски писаног изворника /ш/ може лако заменити за /ст/.

3.4.2. *Дуга Вас* у нахији Горажде, данас непознато (Aličić 1985, 23).⁵

3.4.3. *Веља Вас* непознато, негде око дан. Никшића (id. 156).

1566/67 (попис Срема):

3.4.4. *Мала Ваи* (sic!) село у Срему са црквом, данас *Ваишица*, потес у ата-ру села Маркушице (Зиројевић 1984, 130; 241).⁶

3.5. Збир чини укупно 11 топонима, распоређених од Срема на северу до Прилепа на југу, од горњег Подримља и Топлице на истоку до Херцеговине и Зете на западу.

4. На трећој југословенској ономастичкој конференцији у Дубровнику, октобра 1979. године, покојни академик Гавро Шкриванић поднео је реферат о топониму *Крагујевац*, који је доцније објављен у „Ономатолошким прилозима“ (1981). Његова претпоставка била је да се *Крагујевац* (потврђено од краја XV века) своди на старије *Крагујева вѣсь, са доцнијим преобличењем као *Глуха вѣсь* > *Глухавица* (в. горе 3.2.5). У дискусији поводом реферата ова претпоставка оцењена је као сувишна и недовољно заснована, будући да се *Крагујевац* пре може схватити као примарно образовање настало поименењем присвојног придева *крагујев* суфиксом *-ѣць*, него као изобличење непотврђене синтагме са другим чланом *вѣсь*.⁷ Ова расправа покреће питање каквим се поступцима може са довољном вероватноћом на старосрпском подручју идентификовати реч *вѣсь* у својим посредним одразима и на тај начин употпунити оскудна слика њене некадашње распрострањености дата непосредним поменима старосрпских извора. Одговор који овде нудимо гласи, да би за то од пресудне користи могла бити једна на општесловенском материјалу утемељена типологија топономастичких формација са речју *вѣсь као саставним делом.

5. DESIGNANTIA Како се у свим старосрпским поменима (наведеним под 3) реч *вѣсь* јавља као други, апелативни део двочлане топонимске синтагме, чији је први члан редовно придев (изузетак можда представља *Накљ вѣсь*, в. доле), и како је тај атрибутивни део у свим до данас очуваним облицима једини остао распознатљив и етимолошки прозиран, док се *вѣсь* или изгубило или изобличило, потребно је имати један сумаран преглед основних придевских значења и образовања која на српскохрватском и ширем словенском простору долазе уз прасл. *вѣсь* „село“, јер нам она могу бити индикативна при трагању за посредним одразима те речи у топонимији.⁸

⁵ Да не буде одатле изврнуто данашње име села *Дуговјеч* код Рудог (ИМ)? У данашњем облику чита се у опширном попису Босне из 1604 (OPBS II 434, 435).

⁶ Уп. Mažuganić s.v. *vas*, који као друге примере сличне деминуције наводи *Ваишица* у Лици и *Вашка* код Слатине.

⁷ Уп. име села у Моравској *Крахији* (од XV в.), које је маскулинум типа *Lišći, Vlči, Sokoli*, дакле не слаже се у роду са апелативом *ves* „село“ (Hosák/Šrámek I 440д.).

⁸ Примере смо узимали из ИМ; Šmilauer 1970, 196; Profous IV 505 дд.; Hosák/Šrámek II 680 дд. и других извора.

5.1. DESCRIPTIVA: у начелу, уз *вѣсь* могли су стајати атрибути у свим значењима потврђеним уз **se(d)lo*, но ми ћемо се овде ограничити на оне потврђене уз *вѣсь* на јужнословенском простору.

5.1.1. Једно од најчешћих одређења је оријентационо: „горња“ : „средња“ : „доња“. Нпр. стерп. *Дољна Вѣсь* у г. Ибру 3.2.3, *Долења Вас* и *Горења Вас* у Истри, *Горѣња Вѣс* у Жумберку, *Доливашка*, *Сридовашка* и *Горивашка* на Шолти; уп. на ширем сл. плану чеш. *Dolní Ves*, *Prostřední Ves*, *Horní Ves* (Profous IV 505 д.; 517; Hosák/Šrámek II 681 д.). Позиција се по правилу одређивала по линији узводно — низводно у оквиру мање речне долине (жупе).

5.1.2. Описни придеви у опозицијама „велика“ : „мала“, „стара“ : „нова“, „црна“ : „бела“, „дуга“ : „кратка“ итд. Нпр. стерп. *Велика вас* (3.3.1), кајк. *Велика Вес* код Крапине, с.-х. **Мала вас > Мала Ваш*,⁹ мак. **Мала вѣсь* (уп. доле, 7.2.1); изгледа да је то значење чешће предавано деминутивом **vъьсе*, в. ниже 6; једном копаратив *Мања Вес* код Самобора; слн. *Mala Vas*, *Velika Vas* (IM), чеш. *Velika Ves*, *Velka Ves* (Profous IV 518–520), пољ. *Wiela > Wielka Wiesь*, *Mała Wiesь*, полап. *Velaves* (нем. *Großendorf*), укр. *Весь Великая*; стхр. *Стара вас* (1510. *iz Stare vsi*) у некадашњој жупи Бужани у Лици (RJA s.v. 1. *vas*), друга на Пагу, три *Старе Веси* у хрватском Загорју, слн. *Stara Vas* такође на три места, *Нова Вас*, *Нојвас* у Истри, *Нова Вес* код Загреба, слн. *Nova Vas*, слч. *Nová Ves*, чеш. *Nová Ves*, *Stará Ves* (Profous IV 508–518; Hosák/Šrámek II 681–687), пољ. *Stara Wiesь*, джж. *Nowa Wjas* (нем. *Neuendorf*);¹⁰ *Чрна в(а)с* (1497) код Плашкога у Лици, чеш. *Bílá Ves*, *Černá Ves* (Hosák/Šrámek II 687), пољ. *Czarna Wiesь*, **Бѣла Вѣсь* у Бугарској (? — в. доле 8), стерп. *Дълга Вѣсь* (3.2.6), чеш. *Dlouhá Ves*, *Krátká Ves* (Profous IV 505; 508; Hosák/Šrámek II 681), пољ. *Długa Wiesь*.

5.1.3. Описни придеви ван опозиције: „блатна“: *Блајна Вас* у Истри; „глуха“: стерп. *Глоуха Вѣсь* (3.2.5) итд.,¹¹ чеш. *Krasná Ves*, *Pěkná Ves*, *Křivá Ves*, *Zelená Ves* (Profous IV 508; 517; 520), сх. *Слободна Вас* у Славонији код Бакова (1545: Шабановић 1982, 220), чеш. *Svobodná Ves* (Profous IV 518).

5.2. POSSESSIVA

5.2.1. Присвојни придеви на *-ја*. Од словенских личних имена: стерп. *Горѣжда вѣсь* (3.2.1) од *Gorazdъ*, *Радосѣла < *Радославѣла в'с* 1510. код Оточца од *Радослав*, такође *Себидража в(а)с* (1459: *v' Sebid(r)azi v'si*), опет у некадашњој личкој жупи Бужани (RJA s.v. 1. *vas*), од *Себидраг*, *Хоѣшѣла В(а)с* (1499:

⁹ За *-ш* уп. дан. облик *Вашица*, као и (*Доли-/Сридо-/Гори-/вашка* на Шолти; вероватно је продрло у основни облик из етника **Вашани < *Vъs-jane*.

¹⁰ Даљом деобом насеља и образовањем накнадних опрека „старо“ : „ново“ могао је настати тип *Stara Nova Ves* (си. Словенија).

¹¹ Уп. *Глухи До* код Вирпазара, *Глуво* у Скопској Црној Гори (IM). Придев **gluxъ* значи још „густо зарастао“, а у западнословенским језицима и „неплодан“ (уп. ЭССЯ 6/1979, 146 д.). Ово последње значење могло би бити калк нем. *taub*; на њега би се могло помишљати у случају рударског насеља Глухе Васи, с обзиром на присуство рудара-Саса у средњем веку; нем. *taubes Gestein* назив је за стење без корисних минерала.

Hotiŕu Vas RJA) код Сења, од *Хоџил(о)*, *Родча в(а)с* (z *Rodče-vsi* 1434, RJA), такође у Лици, од **Rodъk-*, хипокористика од *Родослав* (или сл.), *Прша вѣс* код Крижеваца (*Прх, хипокористик од *Првослав*?). На ширем словенском плану уп. нпр. у Чешкој †*Neprivaza ves* од *Neprivad*, *Zdebuze ves* (Svoboda у Profous IV 757).¹² Од титула: *Бања Вас* код Задра од *бан*. Од календарских антропонима или хагионима: *Мраџиња вас* од *Мраџин* < *Martinus*; *Јурја вас* (?) од *Јурј* < Γεώργιος. Од назива за занимање или правно стање својих становника: *Trebča vas* у Словенији је „село требаца, тј. крчилаца“.¹³ Овамо можда и *Тача вас* (3.4.1) < *Таѣѣа вѣсь, „село талаца, тј. топионичара“, од *ѣалиѣи* (*ру-ѣу*), уп. у Словенији код Чрномља село *Talčji vrh* (IM).¹⁴

5.2.2. Присвојни придеви на *-ова*, *-ина*: *Фраџрова вас* на Купи, уп. у Словачкој *Petrova ves*. Присвојна образовања на *-овъ* од *о*-основа млађа су од придева на *-јъ* и јављају се на подручјима где је реч *вѣсь* живела до новијег времена, као што то у првом наведеном примеру очитује глас *ф* у *фраџар* према старијем облику *ѣраѣ(а)р*, уп. доле **Проѣшка вѣсь**. На *-ина*: некадашња *Вутина* или *Vatina ues* код Задра (в. горе 2.2),¹⁵ друга *Буџина вас* у Загорју код Крижеваца (од *Butine vasi* 1572, RJA), *Радина в(а)с* у Лици (1495. iz *Radine v'si*, RJA).

5.2.3. Присвојни придеви на *-ѣска*: стсрп. **Проѣшка вѣсь** (3.2.4) од етнонима *Проѣгъ, *Проѣи < сргрч. Φράγγος < *Francus*.¹⁶

5.3. ОСТАЛО — Има и морфолошки нејасних творби, као стсрп. **Накљв Ђѣсь** (3.2.2),¹⁷ †*Plugarynwas* у Славонији.¹⁸

¹² Уп. *ј*-посесиве од истих личних имена у нашим топонимима *Неѣривај* у Босни (Лома 1985/87, 161), *Зебуђа* у Полимљу (Лома 1989, 16).

¹³ То тумачење дао је пок. Павле Ивић за српски топоним *Трејча* (*Enciklopedija Jugoslavije* II, Zagreb 1988, 49), уп. Ивић 1998.

¹⁴ 1455. је *Тача вас*, дан. *Тачевац* забележена уз село *Самоков* (тако и данас), чије само име сведочи о развијеном рударству. Да се промена *ал* > *а* карактеристична за тамошње говоре (*Косаница* < стсрп. *Косѣлицца*) вршила већ средином XV в. сведочи у истом попису облик топонима *Хвач(е)* од средњовековног *Хвалче*, дан. *Фаче* у горњем Подримљу (Пешикан 1984, 6). За *Тача вас* могу се предложити и друга, мање вероватна објашњења: од ЛИ *Такъ* (за које в. Schlimpert 1978, 140), скраћеног од *Тако-мѣсь (уп. пољ. топ. *Takomyśl*); млађе посесивно образовање од истог имена могло би бити *Таково*, мађ. *Takow* (1424) > *Takó* (Profous IV 312; Svoboda ibid.; друкчије Stanislav II 514). Или *Пѣача вас, од *рѣтакъ > чеш. *pták*, пољ. *ptak* „птица“? Или *Таѣѣа, од ЛИ *Татъкъ (> стчеш. *Tatek*, Svoboda), *Таѣѣо* (: *Таѣѣомир*)? У основи може лежати и хипокористик на *-к(о)* од *Тадѣј* (уп. у Ибру *Тадѣје* < *Tadej-n-je). У Пољској има *Taczów* (Nieskula 209), у Мађарској *Tác(z)* (Stanislav II 512 тумачи као *ј*-посесив од ЛИ *Татъ, хипокористика од *Tatomigъ*, за друга тумачења уп. Kiss 625).

¹⁵ Код Книна има речича *Буџиниѣиѣиѣа*, у XVI в. *Буџиниѣиѣиѣа рика* (RJA); у Жичкој повељи (око 1220) уписан је међу власима и један **Боѣта**; лично име *Vuta*, неизвесног порекла потврђено је и код Чеха у средњем веку (Svoboda 1964, 32).

¹⁶ Начин образовања чини мање вероватним извођење од апелатива *ѣруг* < *проѣгъ „скакавац“.

¹⁷ Парентеза, настала можда реинтерпретацијом предлошке синтагме *на кѣлѣ вѣсь „село у окуци реке“ (за апелатив уп. ЭССЯ 22, 144 дд.)?

¹⁸ Творбено се тешко да везати за *ѣруг* (уп. чеш. *Plužná (ves)*: Profous III 381). Можда треба читати *Блгарин-вас*, што би била полусложеница „Бугариново село“? Друкчије Е. Моог у ZONF VI 35, по Popović 1960, 3 д.

6. DESIGNATUM — Изузетан случај да се *вѣсь* очувало самостално као топонимастички реликт представља на старосрпском терену *Вас* у Рами. Таквих и сличних случајева има на старом чакавском и кајкавском простору, нпр. *Вас*, заселак Вепринца код Ријеке, *Вас* (*Доња, Горња, Свейичка*), засеоци села Светичко код Карловца, *Вес* у хрв. Загорју (RJA s.v.). Деминутив *вѣсьце* имамо у *Вајце* на Брачу, изведеницу **вѣсьница* само у Словенији *Vasnica*, уп. пољ. *Wieśnica* (и сх. заст. апелатив *в'сник*, в. Skok s.v. *vas*).

6.1. На граници непосредне потврде је чување топонима у етнику, макед. у стрп. повељи **Вѣшчани**, дан. *Вехчане, Вевчане* код Струге, од **Вѣсьце; Доливашка, Сридовашка, Горивашка* на Шолти (5.1.1).

6.2. Блиска очувању самосталног апелатива је препозициона синтагма као *Под Вас* на Брачу (XIX в.), дан. *Пол село*, уп. глуж. *Połówjes* (?).

6.3. То што је од *Под вас* за последњих стотинак година настало *Пол село* и што према етницима *Гори-/Доли-/Сридивашка* имамо топониме *Горње, Доње* и *Сридње село* илуструје како се реч *вас*, изашавши из обичаја, „преводила“ са *село*. Последица тога је својеврсна „глосација“ срастањем старог и новог апелатива у *Веселац* на Брачу од *вѣсь* и *село* (Šimunović 1986, 189).

6. 4. Апелативни део *вѣсь* > сх. *вас* могао је бити преосмишљен у сазвучну реч. Тако је крајем XV в. потврђени лички топоним *Чрна в(а)с* (5.1.2) доцније изокренут у *Црна Власиј*. Међуфазу тог процеса као да илуструју *Доња Васиј*, село у Босни код Травника (RJA) и запис из XV в. *Velichi Uast = Велика Вас* (3.3.1), где се *-иј* domeће без видљиве адидеације, вероватно хиперкорекцијом *вас, васиј* према *мас, масиј*.¹⁹ Тешко је рећи да ли је у сремском топониму *Мала Ваш* остварена адидеација са речју *ваш* „laus“.

6. 5. Често је *в(а)с* стопивши се са првим делом синтагме изокретано у (сложене) суфиксе *-ов/-ев-(а)ц*, *-ав-ица* и сл.:

Радина в(а)с (5.2.2) > *Радиновац*

Горажда в(а)с (3.2.1) > *Гораждевац*

Бања в(а)с (5.2.1) > *Бањевац*

Тача в(а)с (3.2.7) > *Тачевац*

Глуха в(а)с (3.2.5) > *Глухавица*

У *Накл в(а)с* > *Наглавци* имали бисмо и преосмишљење првог елемента. Сличне трансформације срећу се и ван старосрпског подручја, уп. у Лици *Радиновац* < *Радина вас* (5.2.2), макед. *Долга(в)ец* < *Длга в(е)с* (3.2.6). Почетна фаза процеса, срастање атрибутивног и апелативног дела синтагме, изгледа да се најпре вршило у локативу, како се то, по правилу, дешавало на чешком терену, где су оба члана срасла спојена везивним вокалом *-ě-*, који је наставак локатива (Profous II 138, поводом облика *Jevíněvsi*); уп. још *Pašíněves* < лок. *Pašíněvsi* (1414) од *Pašina ves*, забележено 1374: *Passinawess* (III 327), *Černěves*

¹⁹ Занимљиву паралелу пружа топоним *Vestec* на 14 места у Чешкој, који се своди на деминутив **Вѣсьца*; облик мушког рода са уметнутим *-t-* развио се преко косих падежа *ve Vesci, do Vesci* аналогично (Profous IV 529–531).

< *Črna vьсь*, лок. *Čьrně vьsi* (I 287), *Studeněves* < *Studena ves* (IV 222), *Tetčineves* > *Tetčina ves* (IV 332), *Červeněves* (I 301), *Čištěves* (I 313 д.), *Daminěves* (I 322), *Chotiněves* (II 44), *Uhriněves* (IV 424), *Vitiněves* (IV 561), у Моравској *Krasněves* (Hosák/Šrámek I 446). У неким случајевима дошло је и до преобличења тако добивеног завршетка у сложени суфикс *-evес / -ovес*, као и код нас: у Чешкој *Boleves* < *Wolewes* (Profous I 112 д.), у Моравској два пута *Kněžoves*, *Kněžovci* као народски облик од *Kněževес* < *Кънѣѣѣ вѣсь (Hosák/Šrámek II 401 д.); на мешање ова два типа указује и обратни случај где је *Běloves* настало од првобитног *Bielejovес* (Profous I 47). Преобличењу је гдегде могао допринети прелаз *шк* > *чк* у ктетику, нпр. *гораждевашки > *гораждевачки*.

6.6. Апелатив *вѣсь* као други део сложеног топонима могао је једноставно бити одбачен, тако *Прушка вѣсь* > *Прушка* (3.2.4). Другачији је случај 1485. *Нак'л*, дан. *Накло* према *Накль вѣсь* 1220, јер је *Накль и првобитно био самосталан топоним којему је тек накнадно, у ојконимској примени, додата одредба *вѣсь* (или треба поћи од синтагме *на кълѣ вѣсь „село у окуци реке“, уп. горе 5.3). Чини се да је ово најстарији и најраспрострањенији начин универбизације, који није условљен чувањем или губљењем апелатива *вѣсь у живом говору.

7. Размотривши најпре под 5. значења и образовања која се срећу као атрибути речи *вѣсь* „село“ у двочланим топонимима, а затим, под 6, и разне судбине самог апелативног елемента, положили смо основе методолошком поступку којим са извесном мером вероватноће можемо идентификовати трагове ове речи у нашој топонимији тамо где она није непосредно потврђена. Типолошку паралелу може нам пружити истраживање морфемских промена у пољској топонимији (Bańkowski 1982): од четири врсте универбизације које Бањковски разликује, он за три даје примере са другим чланом *wieś*: за универбизацију елипсом: *Wojewodza Wieś* (1579) > *Wojewodza, Skarbkowa Wieś* (1579) > *Skarbkowa* (17), за универбизацију суфиксалном супстантивизацијом: *Kościelna Wieś* (1355) > *Kościelnica* (23), *Strzeniowa Wieś* > *Strzeniówka* (24) и за ону путем трансформације у сложеницу: *Czarna Wieś* > *Czarnowieś* (29), *Wielka Wieś* > *Wielowieś* (30); једино за универбизацију срastaњем нема примера ове врсте, а управо она је карактеристична за наш терен; разлика се објашњава тиме што је у пољском реч жива, а код нас је већ у пуном средњем веку била реликт.

7.1. Што се тиче нашег материјала, проста универбизација елиминацијом другог елемента може се кроз записе проследити само у случају *Прушка вѣсь* > *Прушка* (в. горе 6.6). За универбизацију при којој се други елемент замењује суфиксом у одговарајућем роду придодатим другом елементу (нпр. *Миличина Река* > *Миличиница*, *Ждралова бара* > *Ждраловица*) примера са *вѣсь* нема. Можемо претпоставити да је у извесном броју случајева када придеви у женском роду означавају село (тип. *Радобуђа*, *Негбина* < *Негнина*, *Велика*, уп. *Величани* < *Велика/Веља Вас*) отпали члан синтагме био *вѣсь*, али се таква претпоставка не може доказати, и остаје могућност да је село названо по неком другом географском објекту који се означава именицама женског рода (*река*, *лука*, *гора*...). Уп. у Чешкој име села *Chotiná* поред *Chotiněves*. Тако често име насеља *Каона*, *Кална* „блатна“ може стајати и за *Каљна вѣсь „блатно село“ (уп. *Блајина Вас*

у Истри 5.1.3), али и за *Kalьna řeka, па и за *Kalьna gora, уп. *Каона* под Маљеном < *Каона Гора* (1718). Од два села *Kalná* у Чешкој (Profous II 186) код једног као да се испочетка подразумевало *вѣсь* „село“, уп. помен из XVI в.: *ve vsi Kalny*, док је у другом случају првобитни денотат био локални поток, уп. топоним *Kalná Voda* (id. IV 589). За *Клиња* (Калиновик, IM) уп. *Klinja vas* (Кочевје, Слов., IM); али код *Клине* у Метохији (< *Книна*) има *Клиновац* (уп. 7.2). *Трейча*, средњовековна *Трѣбѣча*, првобитно ће бити најпре *Trěbьča vьсь, уп. слн. *Trepča vas* (5.2.1), али се тај тип најчешће јавља универбизован и у сва три рода, што подразумева разне денотате: слн. *Trebče*, чеш. *Třebeč*, пољ. *Trzebcz, Trzebcza*; међу случајеве отпадања *вѣсь* при универбизацији треба узети у обзир многе *Црнче*, које су села *црнаца*, монаха, тј. манастирска, стсрп. *Чрњнча* на више места, пољ. *Czarnicza*; и код нас и код Пољака ради се о селима која су била у поседу манастира (уп. Лома 1987, 13; Ивић 1998).

7.2. Видели смо да највише примера има за срастање елемента *вѣсь* са претходним атрибутом у једну реч и изокретање тако добијеног завршетка у неки суфикс сложен од придевског *-ов/-ев* и деминутивног *-(а)ц* или *-ица* (6.5). Практичан закључак који се одатле изводи јесте да се може помишљати на *вѣсь* код свих имена код којих је суфикс *-авац*, *-авица*, *-овац* (*-евац*), мн. *-овци* (*-евци*) или сл. дошао на већ изведен придев (типови: *Горажд-евац* : *Горажд*; *Радин-овац* : *Радин*, *Глухавица* : *глух*; *Вѣданаѣци*, *Гѣнаѣвац* СП 128, 130 < *Врана, *Гѣна вѣсь*?). Сумња, дакле, пада, пре свега, на редувантно суфигирана имена. Она се донекле мора ублажити указивањем на постојање таквих придева типа *кнежев* (суфикси *-јь* и *-овъ*), тако да иза имена села *Кнежевац* може стајати сразмерно рецентна формација *Кнежев-ац* (универбизација од *Кнежев ѿѿѿок (или сл.), или сингуларизација етника *Кнежевци* од *Кнежево* (село) или сл.), али и старинска синтагма *Кънѣѣа вѣсь, која је, видели смо, у Моравској у два случаја дала облике *Кнеžovec* / *Кнеžovci* (6.5), уп. *Кањижа* (стсрп. *кнежъ* у живој употреби, уп. код Даничића примере као *по сѣдѣ кнеже ниве, кнежъ чловѣкъ, иманѣа кнежа, кѣки кнежи*). *Грђевац* (код Високог) може бити од личног имена *Грђ*, али облик имена у попису 1604., *Грђавац* (OPBS I/1, 548), ако је добро прочитан, указује на првобитно *Грђа вѣсь, са *ј*-посесивом од личног имена *Грд* (потврђеног од XII в., ЗН 5984^о) у првом делу. И културноисторијски обзири имају своју улогу: *Жујањевац* с. код Јагодине, 1398. оу *Жоупанѣци* ЗС 497 — уп. и *Жујањевица* код Ужица (Милићевић 1876, 611) — ће ипак бити **Жујања в(а)с*, јер ако је *кнезова* по Србији било до у прошли век, институција *жујана* припада знатно дубљој прошлости (*Жујањац* < *Жујањци* < *Жујања* (*вас*)?). Слична претпоставка може се учинити за *Бањевац* (Крупањ, Бреза), *Бањевици*, уп. *Бања Вас* (али може бити и *Бадњевац). Уп. доле 7.2.2. *Мењавац*. И мени самом се учинила претераном (у смислу горе изречених критика Шкриванићевог тумачења топонима *Крагујевац*) властита претпоставка да би *Бачевица* у Посавини (од 1528. као име села, данас брдо) изворно била *Вѣдѣа вѣсь (Лома 1988, 169 д.); формално је сасвим могућа анализа *Бачев-ица*, од основе *бачев* као регуларног придевског образовања од *бачва*,²⁰ ка-

²⁰ Изворно је то била именица *ѿ*-основе *бѣѣи, *бѣѣѣѣ*, од које је регуларно изведен придев на *-евъ* / *-овъ* (тип *смоква* < *смоку* : *смоковъ*, уп. Лома 2002, стр. 177).

ква год могла бити семантичка мотивација. Међутим, тумачење које сам своје-времено предложио постаје вероватније ако се пође не од личног имена *Вѣдѣсь / *Вѣдѣкъ, већ од старосрпског апелатива *Вѣдѣць* „стражар“: у Душановој повељи из 1355. царским б'(д)цима (*вѣци царѣства ми*) су названи становници села задуженог да чува оближњу тврђаву:²¹ тиме и формација *Вѣдѣща вѣсь добива на историјској вероватноћи као један од примера за горе (5.2.1) поменути категорију имена села изведених суфиксом *-јѣ* од *nomina agentis* на *-ѣсь* као ознаке за занимање својих становника.

7.2.1. У северозападној Србији имамо неколико примера за (вероватно) очување рефлекса *вѣсь* у (редундантном) суфиксу додатом на оријентационе одредбе *доњи* : *горњи*, *нижи* : *виши*. Село Врбовно у шумадијској Колубари дели се на *Горњевац* и *Дојневац* (*Горњевац* бележе Српске новине 1867, 307 као место у беогр. округу — по *РЈА*). Аустријски попис из 1718. бележи село *Dojnocz* (Пантелић 1948, 27); данас је то потес *Дојновци* крај села Бргулице у ваљевској Посавини. 1818. у Зворничкој нахији пописано је село *Доњевац*, доцније опустело (Милићевић 1876, 565), данас потес уз Дрину између села Липнице и Липничког Шора (по топографској карти). Придевски суфикс *-ов/-ев-* на придевима *горњи* и *до(л)њи* сувишан је, тако да би завршетак *-овац/-евац* ових топонима лако могао бити преобличење речи *в(а)с* „село“, као у случајевима наведеним под 6.5. Имали бисмо, дакле, називе **Gorň'a / Dolň'a vъсь* (какви се срећу и другде и спадају међу најчешће, в. 5.1.1) > *Горњевац*, *Доњевац* (*Дојновац*, *Дојновци*). Ако за усамљено *Дојновци* можемо допустити да одражава прави топоним *Долна вѣсь*, пар *Горњевац* : *Доњевац* тешко да се своди на називе два различита села, и пре да успоставља поделу унутар исте *в(а)си*, за коју можемо само нагађати како се као целина звала. Такође и назив *њиве* у Шутцима *Нижевац* може одражавати *Niža vъсь као право име села, али и синтагму *ниже вси* којом се описује положај земљишта. Да ли овамо спада и *Вишевац* тешко је рећи. Могло би бити и регуларно посесивно образовање од хипокористика *Ууѣ* од *Ууѣславъ*, премда тип образовања не иде баш под руку са старином претпостављене антропонимске базе, дакле, можда и *више вси. Наравно, инсистирати да је *Широковац* (део села Драгоља у Качеру) < *Широка вас, *Вељевац* *њива* у бившем крагуј. округу (Срп. нов. 1868, 257), испаша у Сарајевском пољу (СЕЗБ 11, 198, уп. и *Вељевички камен* код Гостовића, СЕЗБ 43, 62) < *Веља вас, *Великовача*, *њива* у бившем ваљевском округу у Србији (Срп. нов. 1873, 10, по *РЈА s.v.*) < *Велика вас и сл. било би натегнуто. Треба рачунати и са примарним, сразмерно рецентним назвањима изведеним помоћу композитних суфикаса *-овац*, *-овача*, поготову ако у близини има неки (микро)топоним који је могао послужити као модел (нпр. *Широковац* према *Марковац*, *Великовача* према *Марковача*; *Вељевац* може бити од *Веља/Вељо* < *Велимир* итд.). Међутим, *Сѣаровци* некадашње село у Срему са црквом, забележено у турском попису 1566/67. (Зиројевић 1984, 189), можда већ 1403. као *Scharowch* (*Sztarowcz?* — Csánki 254), могли би изворно

²¹ Соловјев 1926, који и стсрп. топониме *Вѣдѣчинѣ* у Левчу (дан. *Бачина*) и *Вѣдѣчки* у Топлици (дан. *Бачићи*) тумачи истим службеним називом, као ознаке за потомке једног или многих „бадаца“, што је можда и вероватније од мога извођења ових имена од претпостављених антропонима *Вѣдѣсь или *Вѣдѣкъ- (Јома 1988, 170).

бити *Сѣара вас*, лок. *Сѣарој вси*.²² Тип *-овац* као ознака за насељена места доживео је у новије доба знатну продуктивност (*Обреновац, Милановац, Младеновац, Аранђеловац*).

7.2.2. Уопште треба обратити пажњу на семантички и творбено проблематичне формације које се могу свести на прихватљиве топонимске синтагме са другим делом *вас*. Такво је некадашње име села, данас потока у селу Лозници код Ваљева *Мећавац* (потврђено од 1528). Апелатив *мећава* није обичан у дескриптивним топонимима; а посесивно образовање од (потврђеног) презимена < надимка *Мећава* гласило би другачије, **Мећавинац* или сл. (ту, дакле, имамо, насупрот претходно размотреним случајевима (7.2.1), недостатак суфиксације). Без велике тешкоће може се претпоставити **Кмећа вас*: придев *кмећи* од *кмеи* потврђен је у XVI в. (RJA?); у селу је у истом столећу, а можда још и раније, у доба старе српске државе, постојао манастир Св. Арханђела, те би се радило о селу настањеном црквеним кметовима (стстрп. *КМЕТІЕ ЦРЪКОВНЫ* (Даничић I 451).²³

7.3. Ојконими од етника на *-ошани/-ешани* могли би у неким случајевима бити посредни рефлексии синтагми са другим елементом *в(а)с*, нпр. *Дугошани (-ане?)* у запису из 1490. *od Dugošan* (Mon. croat. 138, по RJA) < **Dьlgovъšane* (?).

7.4. Нема потврда, али се начелно сме допустити, да почетно *с-* / *си-* у неким топонимима наставља *вѣсь*? одн. локатив *вѣси*. *Својдруг* у ужичком Подрињу је, судећи по предању да се раније звао *Војѣрук* (СЕЗБ XLVI/1930, 402) и по словеначком топониму *Vodruž* < *Voјdruž* (код Цеља), првобитно **Војѣрук*,²⁴ а *с-* би могло потицати из споја **вѣс Војѣрук*²⁵ реанализираног као *в Својдруг*. Име села *Ситѣарице* у ваљевској Подгорини најлакше се, дакако, тумачи као деминутив од назива *Ситѣари* (једно село тог имена постојало је на атару данашњег града Ваљева), али како *Ситѣарице* леже на речици *Тара*, оно се да свести и на

²² За примарност мак. *Сѣаровец* код Кичева (тако од XVI в.), а против претпоставке да је посреди **Сѣара вѣсь*, Станковска 1995, 281 дд., која наводи и множински облик *Сѣаровци* код Костура (Касторије у Грчкој). Име се доиста без тешкоће тумачи као (првобитно плурални?) ојконом антропонимског постања (*Сѣар(о)* као хипокористик од *Сѣаро-слав* или сл.), но аргумент, да бисмо од *Сѣара вѣсь* очекивали **Сѣаровец* релативизује се горе (6.5) наведеним примерима као *Радиновац, Гораждевац*. Облик *Staravec* заиста се среће у дан. Албанији код Берата, а код Корче има *Malavec*, што се доста убедљиво изводи из **Stara вѣсь, *Mala вѣсь* (Займов 1967, 187).

²³ У тур. попису из 1528. село *mqwca* (читање мр Еме Миљковић); уписано је и 1536. (читање др Душанке Бојанић) и 1560, када се већ јавља и данашње име села *Лозница*, а у селу се бележи манастир Св. Арханђела (id.; Зиројевић 1984, 43); он се помиње и око 1570, у попису из доба Мурата III (id. ib.), као и у Рачанском (Беочинском) поменику из XVI–XVII в. (Петковић 1950, 189). Данас извор *Мећавац* у ваљевској Лозници: СЕЗБ VIII 769; *Црквина* у потоку *Мећавац* id. 771. Можда ипак пре ојконом **Мећавац*, од стстрп. ЛИ *Мѣкѣвѣцъ* потврђеног у XIV в. у Метохији (Грковић 1986, 120); за сличне дилеме уп. претходну напомену.

²⁴ Аличић 1984 чита „Исвидруг“ у попису из 1476. (231), „Свидерук“ у попису из 1516. (352), и не убицира; из ових записа излази да је име тада већ гласило на *с-*, уп. међутим „Видруги“ у Лепеници id. 231.

²⁵ Са генитивом плурала родовског имена у другом делу: о том типу Лома 1999.

локатив *(в)си Тарсиѿ (за декомпозицију почетног в- схваћеног као предлог уп. у истом крају Вукомирић > Комирић, Угриновац > Гриновац).²⁶

8. Закључак: дистрибуција северозапад : југоисток која се добија на општесловенском плану када се гледа само постојање апелатива у живој употреби међа се у дихотомију запад : исток ако се уваже подаци о реликтној заступљености у топонимији, која покрива цео простор западно од осе Морава-Вардар, обухватајући цело штокавско подручје и задирући у зап. Македонију и Албанију; карактеристично је да на западнословенском плану моравско подручје показује примере сличне преоблике као наше (*Knežovec*), а још источније словачко губитак речи из живе употребе. На бугарском и источномакедонском тлу нити је реч жива, нити је присутна у топонимији; ако је топоним *Белевехчево* и изведен од етника *Вѣловъсь, што се чини вероватно (Займов 1967, 187; Šmilauer 1970, 196), ништа не јемчи да је сама *Вѣла Вѣсь по којој је његов епоним означен лежала на истом подручју; он је могао бити досељеник из далека.

ЛИТЕРАТУРА

- Аличић 1984:** А. С. Аличић, *Турски кайастарски појиси неких подручја зајадне Србије XV и XVI века* I, Чачак.
- Грковић 1986:** М. Грковић, *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског власелинства у XIV веку*, Београд.
- Даничић:** Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских I–III*, Београд 1863–1864, репринт 1975.
- Динић:** М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978.
- ЭССЯ:** *Этимологический словарь славянских языков*, под редакцией О. Н. Трубачева, Москва 1974–.
- Займов 1967:** Ђ. Займов, *Заселване на българските славяни на Балканския полуостров — проучване на жителските имена в българската топонимия*, София.
- Зиројевић 1984:** О. Зиројевић, *Цркве и манастири на подручју Пење патиријаршије до 1683. године*, Београд.
- ЗН:** Љ. Стојановић, *Стари српски зајиси и најијиси I–VI*, Београд / Сремски Карловци 1902–1926.
- ЗС:** *Законски синоменици српских држава средњега века*, изд. Ст. Новаковић, Београд 1912.
- Ивић 1998:** П. Ивић, *Гуча*, у Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, *Огледна свеска*, стр. 22 д.
- Јиречек 1892:** К. Јиречек, *Властела Хумска на натпису у Величанима, Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини IV*, 279–285, прештампано у *Зборник Константина Јиречека I*, Београд 1959, стр. 425–432.
- Лома 1985/87:** А. Лома, *Неки случајеви дијалекатског преслиојења у топонимији северозападне Србије, Зборник шесте југословенске ономастичке конференције (Доњи Милановац, 9–12. октобар 1985)*, САНУ Научни скупови књ. XXXVII, Одељење језика и књижевности књ. 7, Београд 1987, стр. 155–165.

²⁶ Отпадање в- може бити и чисто фонетска појава, као у дљуж. *wjas*, ген. су поред *wsy* (Schuster-Sewc 1617 д.).

- Лома 1987:** А. Лома, *Сушелица*. Топономастички трагови латинског хришћанства у унутрашњости преднемањих Србије, *Историјски гласник* 1987, 1–2, стр. 7–28.
- Лома 1988:** А. Лома, *Мислођин и Медођин*. Легенда и историјска топономастика, *Ономајолошки љрилози IX*, стр. 165–174.
- Лома 1989:** А. Лома, Топономастика и археологија, *Ономајолошки љрилози X*, стр. 1–32.
- Лома 1999:** А. Лома, Ороним *Инок* и проблем секундарне једине у словенској топонимији, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XLII*, стр. 45–58.
- Лома 2002:** А. Лома, Старосрпски топоним *Бъи* и нека питања супстратних љ-основа, *Ономајолошки љрилози XV*, стр. 171–184.
- Милићевић 1876:** М. Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд.
- Пантелић 1948:** Д. Пантелић, Попис пограничних нахија Србије после Пожаревачкога мира, *Сјоменик САН* 96, стр. 5–40.
- Петковић 1950:** Вл. Петковић, *Преглед црквених сјоменика кроз љвесницу српског народа*, Београд.
- Пешикан 1981:** М. Пешикан, Из историјске топонимије Подримља, *Ономајолошки љрилози II*, стр. 1–92.
- Пешикан 1984:** М. Пешикан, Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба III, *Ономајолошки љрилози V*, стр. 1–182.
- Пешикан 1986:** М. Пешикан, Стара имена из доњег Подримља, *Ономајолошки љрилози VII*, стр. 1–119.
- Соловјев 1926:** А. Соловјев, *Бъци* у Душановој повељи г. 1355, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор VI*, стр. 184–190.
- СП:** Српски поменици XV–XVII века, изд. Ст. Новаковић, *Гласник Српског ученог друштва XLII*, Београд 1875, стр. 1–152.
- Срезневский:** И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка по письменнымъ памятникамъ I–III*, Санкт-Петербургъ 1893–1912, репринт Graz 1955.
- Станковска 1995:** Љ. Станковска, *Македонска ојконимија I*, Скопје.
- Фасмер:** М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка I–IV*, перев. и дополн. О. Н. Трубачев, Москва 1986–1987.
- Шкриванић 1959:** Г. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зетје*, Титоград.
- Шкриванић 1981:** Г. Шкриванић, Крагујевац, *Ономајолошки љрилози II*, стр. 151 д.

*

- Aličić 1985:** A. S. Aličić, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina* (Orijentalni institut u Sarajevu. Monumenta Turcica historiam Slavorum meridinalium <sic!> illustrantia <sic!>. Tomus sextus. Serija II — Defteri, knjiga 3), Sarajevo.
- Bańkowski 1982:** A. Bańkowski, *Zmiany morfemiczne w toponimii polskiej* (Prace onomastyczne 29), Wrocław etc.
- Benveniste:** É. Benveniste, *Le vocabulaire des institutions indo-européennes I–II*, Paris 1969.
- Bezljaj:** Fr. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Ljubljana 1977–.
- Csánki:** D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a hunyadiak korában II*, Budapest 1894.
- Hosák/Šrámek:** L. Hosák / R. Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I–II*, Praha 1970–1980.
- IM:** *Imenik naseljenih mesta u SFRJ*, Beograd 1985.
- Kiss:** L. Kiss, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Budapest 1978.
- Mayrhofer:** M. Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen I–III*, Heidelberg 1986–.

- Mažuranić:** VI. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb 1908–1923.
- Miklosich:** Fr. von Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum emendatum auctum*, Wien 1862–65, repr. Aalen 1963.
- Nieckula:** Fr. Nieckula, *Nazwy miejscowe z sufiksami -ov-, -in- na obszarze Wielkopolski i Małopolski*, Wrocław 1971.
- OPBS:** *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, I–III, obradili A. Handžić (I 1–2), S. Buzov / L. Gazić (II), A. Kupusović (III), Sarajevo 2000.
- Podwińska 1971:** Z. Podwińska, *Zmiany form osadnictwa wiejskiego na ziemiach polskich we wcześniejszym średniowieczu: żreb, wieś, opole*, Wrocław etc.
- Pokorny:** J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern/München 1959.
- Popović 1960:** I. Popović, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden.
- Profous:** A. Profous, *Místní jména v Čechach I–V*, Praha 1947–1960.
- RJA:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
- Schlimpert 1978:** G. Schlimpert, *Slavische Personennamen in mittelalterlichen Quellen zur deutschen Geschichte*, Berlin.
- Schuster-Šewc:** H. Schuster-Šewc, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, Bautzen 1978–1989.
- Skok:** P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–III*, Zagreb 1971–1973.
- SJS:** *Slovník jazyka staroslověnského*, red. J. Kurz, Praha 1958–.
- Stanislav:** J. Stanislav, *Slovanský juh v stredoveku I–II*, Turčiansky Sv. Martin 1948.
- Svoboda:** J. Svoboda, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha 1964.
- Šabanović 1982:** H. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo.
- Šafařík:** J. Šafařík, *Památky dřevního písemnictví Jihoslovánův*, Praha 2¹⁸⁷³.
- Šimunović 1986:** P. Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, Split.
- Šmilauer 1970:** VI. Šmilauer, *Příručka slovanské toponomastiky*, Praha.Александр Лома

ASERB. ВѢСЬ „DORF“ UND SEINE SPUREN IN DER TOPONYMIE

Zusammenfassung

Das Wort *vъsb f. „Dorf“ gehört zum indogermanischen Erbschatz des Slavischen; seine nächste Entsprechung hat es im indoiranischen Wurzelnomen *vić- (aind. viś- f. „Niederlassung, Ansiedlung einer Familie, Clansdorf, Hausgemeinschaft usw.“, jav. vīs- f. „Hof, Dorfschaft“), neben dem im Arischen ein Verb *vaić- vorhanden ist (aind. veś- „sich niederlassen“ usw.) < idg. *ueik-. In den slavischen Sprachen ist das Wort, das ja einst gemeinslavisch gewesen sein muß, heute ungleichmäßig verbreitet. Als Appellativ hat es sich nur im Westen bewahrt, während im Osten es durch *derevn'a*, im Süden meistens durch *selo* ersetzt worden ist. Eine Ausnahme bildet im südslavischen Bereich die slovenische Schriftsprache, sowie die ihr anliegenden kroatischen Mundarten, das Kajkavische und das Čakavische. Die altkroatischen Sprachdenkmäler zeugen von einem bis tief ins Mittelalter lebendigen Gebrauch des Wortes; dementsprechend ist es in der Toponymie des kroatisch-slovenischen Raumes gut vertreten. Im Altserbischen sind seine appellativen Belege vereinzelt und der kirchenslavischen Herkunft verdächtig; dagegen bietet das urkundliche Material elf Ortsnamen mit vъsb (*vas*) als zweitem Glied, die über den ganzen altserbischen Raum verteilt sind, und bis ins westliche Makedonien reichen

(nicht aber über die Morava-Vardar-Achse; im bulgarischen Sprachbereich ist *vъsbъ so gut wie unbekannt). Man kann daraus schließen, daß dieses Wort vom Anfang an zum appellativen Gut des Altserbischen gehörte, um später, etwa gegen den Ansatz des altserbischen Schrifttums, oder bald danach, außer Gebrauch zu kommen, durch *selo* verdrängt, mag es wegen eines mehr feudalen Charakters des letzteren Wortes im Vergleich mit dem zu der alten Stammesordnung und der Großfamilie bezogenen Terminus *vъsbъ* gewesen sein, oder aus einer anderen Ursache. Diese Annahme wird hier durch den Nachweis mehrerer Fälle in der Toponymie der serbischen Gebiete bekräftigt, wo eine Prägung vorliegt, die von dem Stadtpunkt der Wortbildung aus unregelmäßig erscheint, sich aber auf ein toponymisches Syntagma mit *vъsbъ zurückführen läßt. Dabei kann man einerseits auf die Analogie der anderswo belegten Umbildungen, andererseits auf eine gemeinslavische Typologie der derartigen Syntagmen stützen, so z. B. *Donjevac* < *Donja vas, vgl. aserb. *Dolъna vъsbъ*, tschech. *Dolní Ves*, andererseits *Goraždevac* < aserb. *Goražda vъsbъ*, in Mähren *Kněžovec* < *Kněževes* < *Knъžъza vъsbъ usw. Wo die Univerbierung durch den Abfall des appellativen Gliedes vorliegt, herrscht keine Klarheit: ein Ortsname *Kaona* / *Kalna* kann sowohl auf *Kalъna vъsbъ, als auch auf **Kalъna voda, rěka, gora* o.ä. zurückgehen.